

OM KATTUNPAPIR

Notater fra en udstilling i Kunstindustrimuseet

Af Svend Eriksen

I mange museer og biblioteker findes mindre eller større samlinger af gamle dekorerede papirer, som har været brugt til forsats i bøger eller som overtrækspapir. Oftest er de havnet dør som arv fra samlere. Kun sjældent har de museale institutioner selv haft lyst eller tid til at dyrke dette område i kunstens vide verden, som, tør man nok sige, må kaldes en lille smule afsides. Ingen siger dog heller, at man for evigt skal slå sig ned i denne afkrog, men mange hyggelige stunder kan man tilbringe dør, og man vender ofte hjem med ikke så få gode oplevelser, som man ikke havde ventet at finde.

I Kunstindustrimuseets bibliotek findes en efterhånden anselig samling papirer. Samlingen er blevet til lidt efter lidt. Den er grundlagt allerede i *Emil Hannovers* tid. I 1928 arrangeredes en udstilling i museet, og *Anker Kyster* skrev i „Bogvennen“ en smuk artikel „Kulørte Papirer til Bogbind“. Siden da har venlige mennesker lejlighedsvis øget samlingen med forærin-ger. I de seneste år er den vokset med to betydelige erhvervelser – to hele samlinger, den ene fra Holland og den anden fra Spanien – hvoraf den første var en gave fra De forenede Papirfabriker, mens den sidste blev købt med tilskud fra flere forskellige interesserede. Begge samlinger bestod fortrinsvis af kattunpapirer.

Denne pludselige øgning af museets samling af kattunpapirer gav stødet til en større udstilling, som afholdtes i sommeren 1958, hvor ialt 532 udvalgte papirer blev vist. Papirerne var imidlertid, som i alle andre samlinger, så temmelig blottet for angivelser af datering og oprindelse. Uden den slags oplysninger vilde en udstilling være mindre værdifuld. Men da trykte studier til kattunpapirets historie er yderst sparsomme, var man i det store og hele henvist til at hjælpe sig selv. Det foregik på følgende måde og på grundlag af følgende arbejdshypotese.

Man gik ud fra, at visse arter af bøger og andre tryksager med rimelighed kunde antages at være blevet indbundet eller heftet ved udgivelsen, og at de

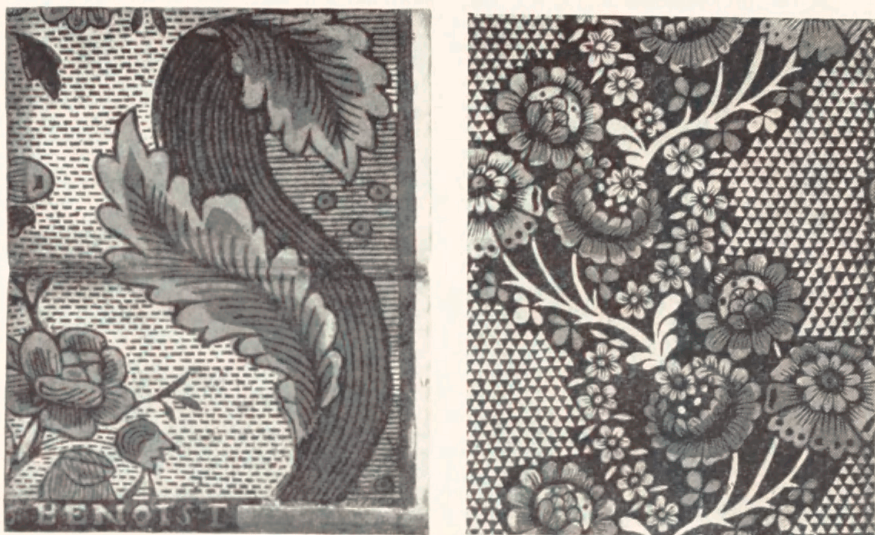

Fig. 1. Franske papirtapeter brugt som omslag til bøger fra 1763 og 1770. Dekorationen udført ved trykning og ved kablonering.

eventuelle anvendte kattunpapirer måtte være nogenlunde samtidige papirer. Dette gjaldt navnlig skrifter af udpræget aktuel karakter såsom skrivelkalendere, almanakker, auktionskataloger, festsange o. lign. Dertil kom forfatteres dedikationseksemplarer og i særdeleshed eksemplarer dediceret højtstående personer, for eksempel Kongen, hvem en forfatter næppe med anstændighed i behold kunde overrække et uindbundet eksemplar af sit skrift. Hvis det var muligt at tilvejebringe en tilstrækkelig stor sammenhængende række af den slags tryksager, forsynet med kattunpapir, håbede man derved at have etableret et antageligt hjælpemiddel til en kronologisk ordning af papirerne. Takket være flere bibliotekers hjælpsomme embedsmænd, særlig overbibliotekar *R. Paulli*, lykkedes det at samle en overraskende stor mængde. Men da var også lange magasiner blevet gennemtrawlet, og tusinder af bind var blevet fremtaget og eftersat. Særlig givtig var naturligvis Det kgl. Bibliotek med bl. a. dets mange „kongebind“. Også Sorø Akademi's bibliotek gav meget, navnlig mange dedikationseksemplarer til *Johan Bülow*, ligesom der blev hentet meget godt i de to Universitetsbiblioteker. I Rigsarkivet fik man en fin række auktionskataloger fra det danske Vestindiske Kompagni fra omkring 1800, og fra biblioteket på Clausholm kom en pæn stak nyde-

Om kattunpapir

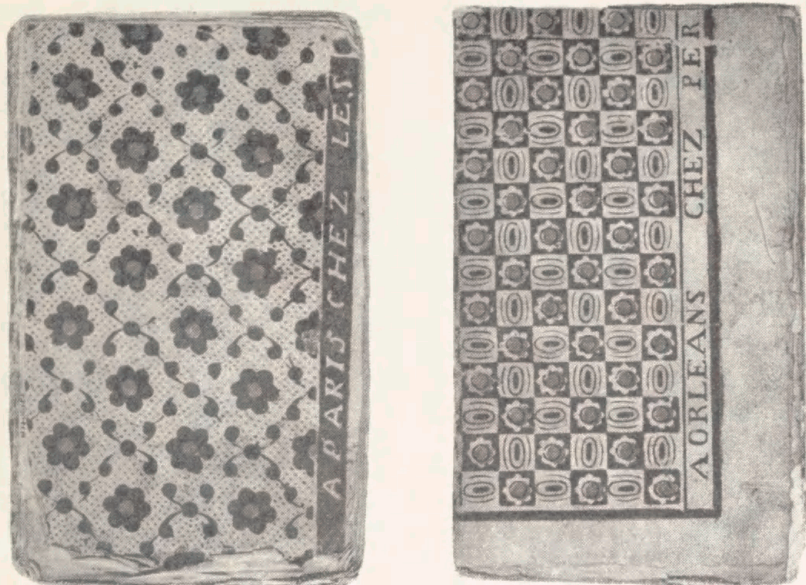

Fig. 2. Franske kattunpapirer om bøger fra 1791 og 1797. Papirerne er mærket A PARIS CHEZ LES [ASSOCIES] og A ORLEANS CHEZ PER [DOUX].

lige småtryk. Sammenlagt med Kunstindustrimuseets egen lille samling var udbyttet ret anseeligt.

Fremgangsmåden var derefter, at bøgerne blev lagt i een lang række i kronologisk orden efter trykkeåret med bindet åbnet eller lukket, alt eftersom kattunpapiret sad som forsats eller som omslag. Dubletter blev ikke ringagtet, tværtimod var de velkomne, idet de kunde øge sikkerheden, eller sommetider også gøre opmærksom på usikkerheden, i denne metode for tidfæstelse af kattunpapirer.

Med denne række som en slags tidstabel blev museets samling af løse, udaterede papirer ordnet. I mange tilfælde fandt man i de indbundne bøger papirer, der så nøje svarede til nogle af museets papirer, at man med sikkerhed kunde fastslå, at de var trykt med samme trykblokke, eller „forme“ som det egentlig hedder. I andre tilfælde måtte man nøjes med stilistiske overensstemmelser. Hvorefter selve udstillingen blev arrangeret, efter at dubletter og mindre interessante papirer og bøger var blevet udskudt. Det blev museets vistnok hidtil dårligst besøgte udstilling.

Svend Eriksen

Efter at udstillingen var slut, blev samtlige bøgernes papirer fotograferet – altså den del af udstillingen, som havde størst dokumentarisk værdi – ligesom der blev skrevet et katalog med angivelser af titler og trykkeår og -sted suppleret med oplysninger om farver og tekniske ejendommeligheder. Fotografering og katalog – som var maskinskrevet og på engelsk – blev bekostet af et lille antal udenlandske museer, biblioteker og samlere, der ønskede at drage nytte af det arbejde, som her var blevet gjort.

Som et beskedent bidrag til øget indblik i kattunpapirets nydelige og kuriøse verden skal der i det følgende meddeles nogle af de, for en dels vedkommende nye, erfaringer, som arbejdet med udstillingen bragte. Iøvrigt henvises interesserede til Anker Kysters førnævnte artikel i „Bogvennen“ og til de i slutningen anførte skrifter.

Kattunpapir er, som man jo nok véd, papir med mønstre, som er trykt ved hjælp af udskårne træblokke, forme. Det er det papir, som man så ofte møder og glæder sig over i bøger fra det attende og begyndelsen af det nitende århundrede, og som var en god variation til de andre slags „Buntpapir“, der brugtes til samme formål, de marmorerede, de guldtrykte og klisterpapirerne. Ligesom dem finder man også kattunpapir anvendt på anden vis såsom til overtræk og foring af kassetter, til hatteæsker, syskrin og meget andet. I museet i Frederiksværk er der f. eks. en hatteæske overtrukket med et simpelt smukt papir, formentlig fra det tidlige 19. århundrede. Papirerne blev også brugt til meget store æsker, f. eks. til dem, som modehandlerne brugte, når varerne skulde bringes i byen. Sådanne ser man afbildet på flere af Lafrensens billeder fra slutningen af det 18. århundrede.

Ordet *kattun* betyder egentlig kun bomuld. I gamle dage stavede man det også *cattun*, eller undertiden *katun*. Det er det samme ord som det engelske „*cotton*“, der siges at gå tilbage til den arabiske betegnelse for bomuld. Flere steder hævdes det, at man i gamle dage til trykning af kattunpapirer ofte anvendte de samme forme, som blev brugt til *stoftryk*. På denne måde, og vel også fordi de to trykmetoder praktisk talt er identiske, skal kattunpapiret have fået sit navn. Man har dog vistnok endnu aldrig set et stykke stof og et stykke papir, som uomtvisteligt er trykt med samme forme. End ikke Verdens mest glødende forsatspapir-enthusiast, Mrs. *Olga Hirsch* i Cambridge, har været så heldig. Og i de meget lærde historiske afhandlinger, hvor den

Fig. 3. Spansk musikhåndskrift fra 1790 med omslag af et helt ark signeret fransk tapet-papir. Arket er øget med almindelig kattunpapir og marmoreret papir.

Fig. 4. Forsats af tapetpapir i Bibel trykt i Altona 1756. Det hjerteformede ex-libris er dateret 1759. Mønstret er trykt i sort, gult, rødt og violet.

umiddelbare sammenhæng mellem trykte papirer og de trykte stoffer omtales som et faktum, må læseren tage til takke med de pågældende forfatters almindelige troværdighed som eneste bilag.

Dog faar vi i den henseende god undsætning af en tysk forfatter ved navn *Christian Friedrich Gottlieb Thon*, der fremfor de sentfødte har det fortrin, at han er et samtidigt vidne. I sin bog „Die Kunst Bücher zu binden“ fra 1826 siger han i anden del side 261 bl. a. følgende om fabrikation af kattunpapir: „I begyndelsen anvendte man gamle udrangerede kattunforme dertil, hvilket endog endnu sker hist og her f. eks. i Augsburg, hvor arbejderne i kattunfabrikerne trykker papirer som bibeskæftigelse“. Et endnu ældre vidnesbyrd finder man i et mindre kendt dansk skrift „Efterretninger om den

Fig. 5. To danske skrivekalendere fra 1744 og 1745. Forsatspapirerne er i flere farver men kun trykt med én form.

inden- og udenlandske Handel, Skibsfart, Fabrique- og Manufactur-væsen, som og om Agerdyrkningen og Oeconomien i Almindelighed“. I dettes sjette årgang fra 1787 står der side 290 blandt andet: „De så kaldte Cattunpapirer blive trykte med træformer, deraf passes så mange i hinanden, som man vil have farver til, hvortil man ofte pleier at bruge gamle Cattunformer“. Det vil sige, at vi trygt kan fortsætte med at benytte betegnelsen „kattunpapir“, dels fordi ordet åbenbart var gængs midt i kattunpapirets glansperiode, dels fordi, hvis man da tør tage C.F.G. Thon bogstavelig, kattunpapiret oprindelig er opstået som et biprodukt fra de fabrikker og værksteder, der fremstillede trykte bomuldsstoffer eller kattuner, som de hed.

Dette kan vi nok regne med gælder for Tyskland og Danmark og vel for hele Skandinavien, sandsynligvis også for Holland og måske for Italien. Men det er ikke sikkert, endda mindre sandsynligt, at „kattunpapir“ i andre lande, og navnlig Frankrig, er af tilsvarende oprindelse. Dog herom vides kun meget lidt eller næsten slet intet.

På fransk har man ikke en speciel betegnelse for det, vi kalder kattunpapir. Når man spørger efter det, varer det et stykke tid, før den adspurgte bliver klar over hvad man mener. Erfaring viser, at man hurtigst når målet ved at starte med at spørge efter „*papier de garde*“, forsatspapir. Så får man marmoreret papir at se. Hvis man derpå tilføjer ordet „*domino*“, går det fremad. Men hvis man siger „*papier domino*“ alene, bliver der kun disket skillingsblade op. I Frankrig falder kattunpapir nemlig ind under begrebet „*papier domino*“, som foruden marmoreret papir også dækker ensfarvet papir, grovere papirtapeter og tillige skillingsblade, idet alle disse sager blev fremstillet og forhandlet af „*les dominotiers*“. De havde laugsfællesskab med bogtrykkerne, dog uden at de havde ret til hverken at trykke bøger eller handle med bøger.

Når det synes mindre sandsynligt, at fransk kattunpapir skulde have sin oprindelse i stoftrykket, er det for det første fordi det, såvidt man endnu har kendskab dertil, i mønstrene ikke i samme grad som tysk og andet kattunpapir ligner samtidige eller ældre trykte stoffer. For det andet fordi fremstillingsmåden for „*papiers dominos*“ som regel var delvis forskellig fra stoftrykteknik, idet kun een farve, hovedmønstrets farve, tryktes på papiret, mens de andre farver påførtes ved hjælp af skabeloner og pensel eller børste. Altså samme teknik som den, vi bedst kender fra tapeter i gamle dage, før

Om kattunpapir

Fig. 6. Tysk kattunpapir trykt i én farve. Mønstret, og kopier af det, findes ofte i bøger fra omkring 1750-1760.

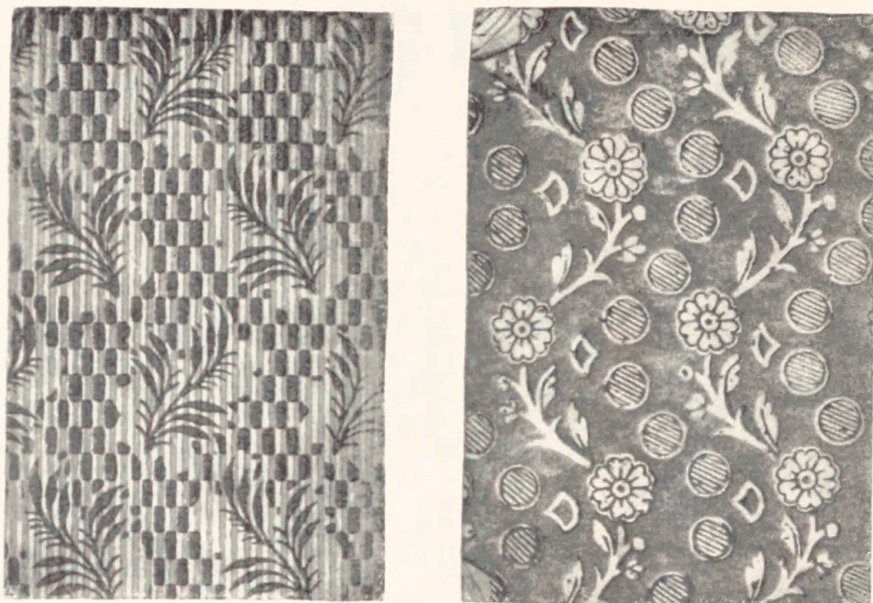

Fig. 7. Hollandsk bog (Utrecht 1779) og italiensk bog (Venezia 1794) med omslag af kattunpapir. Den italienske er sandsynligvis fra Remondini'ernes fabrik i Bassano.

valserne kom i brug, og fra spillekort. Endelig kunde man nok også forvente, at et eventuelt direkte slægtskab mellem stoftryk og „papier domino“ var nævnt f. eks. i Diderot & d'Alembert's Store Encyklopædi eller i Savary de Bruslons' „Dictionnaire de Commerce“, der begge har artikler under stikordene „Domino“, „Dominoterie“ og „Dominotier“.

For Frankrigs vedkommende ser det snarere ud til, at det grove *papirtapet* må udlægges som fadder til kattunpapiret. Men tapetet var jo, på sin side, længere tilbage i nær slægt med textile produkter, hvoriblandt også de trykte stoffer, ligesom det i nogen grad var beslægtet med gyldenlæder. Dog, hvorledes dette end hænger sammen, så bilder vi os foreløbig ind, at de franske papirer næsten altid er ret lette at kende fra andre, uanset om man er så heldig at stå overfor et stykke, som er skåret fra den del af arket, hvor fabrikantens navn som regel stod trykt. Farverne er altid meget klare og meget stærke, og meget ofte dominerer den blå. Mønstrene er simple og groft skårne i formene, og selve trykningen er desuden tit udført temmelig sjusket. Ikke desto mindre har de franske „papiers dominos“ en egen charme, som

Fig. 8. Forsats i dansk bog fra 1788. Striberne i bunden er røde, blomsterne røde og oliven. Trykt med tre forme.

de fleste idag nok vurderer højere, end man gjorde i det 18. århundredes Frankrig. I Den store Encyklopædi [1755] står der, at „les dominos“ kun bliver brugt af bønderne, og at de er „sans goût, sans correction de desseins, encore plus mal enluminés, & patronnés de couleurs dures“. Men forfatteren til denne artikel i encyklopædien var også *Jean-Michel Papillon*, der er kendt som fabrikant af sin tids mest raffinerede tapeter, og som derfor forståeligt nok ikke kunde nære høje tanker om sine landlige kolleger.

Det må her indskydes, at det ikke er så subtilt, som man måske kunde tro, at søge at skelne mellem kattunpapir og tapeter, trods det at de to slags fremstilles principielt med samme teknik og med samme materialer. Tapeter var som regel stormønstrede, fordi de skulde have dekorativ virkning også på længere afstand. Tapeter tryktes næsten altid med een stor trykblok, som

Fig. 9. Forsats i dansk bog fra 1778. Mønstreret trykt med to af de tre forme, som er anvendt til papiret fig. 8.

dækkede et helt ark papir, og hvert ark var en „rapport“, som passede til den næste.

I Hielmstiernes samling [nr. 540, 821, 1867, 3178 og 3179] i Det kgl. Bibliotek findes en lille række skrifter, trykt mellem 1763 og 1766, med omslag af stormønstreret fransk tapetpapir. Når skrifterne slås op og lægges ved siden af hinanden, danner de tilsammen et stort stykke af en bane tapet. På et af omslagene [fig. 1] ses navnet *Benoist*. I Paris og Rouen var der på den tid tapetfabrikanter af det navn. Papirer med samme navn, og adresse Rouen, i danske bøger fra samme tid findes i Clausholms bibliotek og Kunstindustri-museets bibliotek. Ellers træffes franske tapeter iøvrigt sjældent i danske samlinger.

Fig. 4 viser et stormønstreret papir af en familie, man ret ofte træffer i dan-

Om kattunpapir

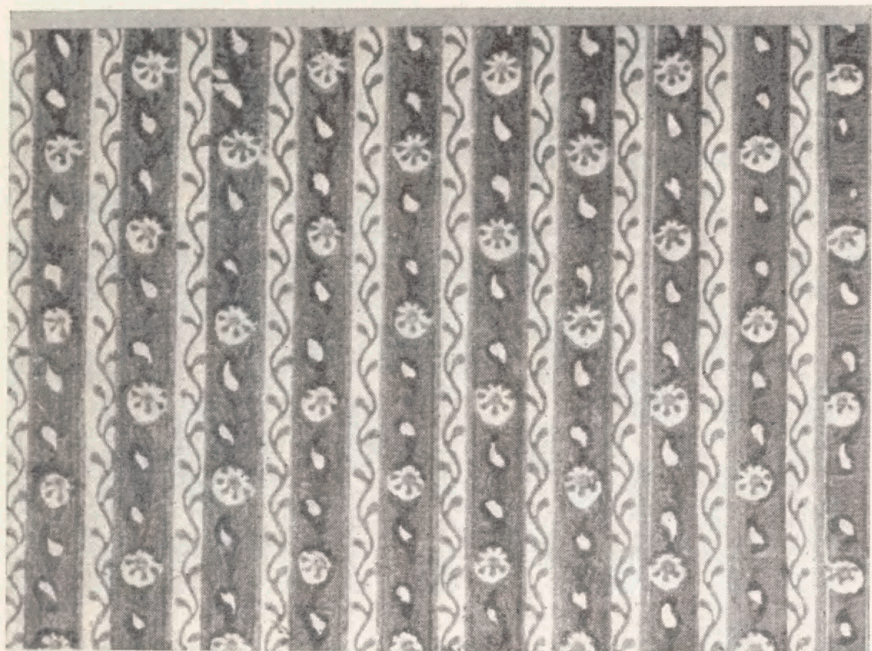

Fig. 10. Forsats i danske bøger fra 1790 og 1792. Papirerne er delvis trykt med samme forme.

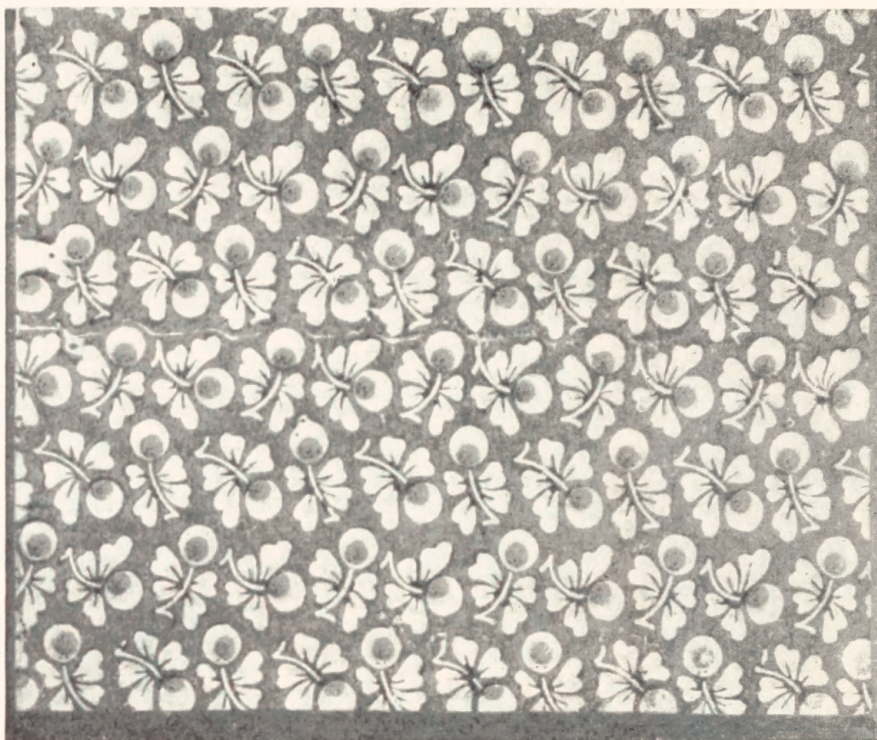

Fig. 11. Forsats i tysk bog fra 1804 trykt i blå og rødt.

ske bind fra 1750erne. Blomstermotivets konturer og de runde prikker er trykt i sort, resten – gult, brunt, rødt og violet – er dels trykt dels malet med pensel og måske med brug af skabelon. Mønstrenes store dimensioner gør det mest troligt, at det egentlig er tapeter. Alligevel ser man tit, selv i forholdsvis små bind, at forsatsen eller omslaget består af flere stumper klæbet sammen uden større skønsomhed. Forklaringen er måske, at bogbinderne købte billige rester hos tapetforhandlerne. Disse mønstre med de sorte konturer og med brunlig helhedsvirkning er iøvrigt sandsynligvis af tysk oprindelse, fordi de flere gange er set i tyske bind. De kan meget vel både være importeret til Danmark og kopieret her.

Mønstrene på rigtigt kattunpapir var oftest af små dimensioner, fordi de var beregnet til at ses på kort afstand, på ting man har i hånden. Kattunpapir er en udpræget „Kleinkunst“.

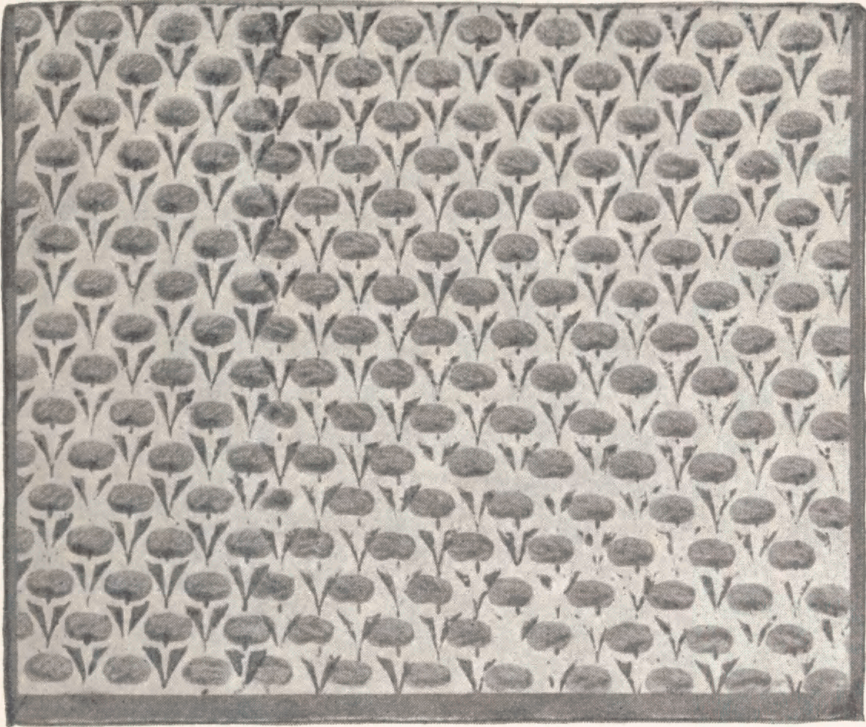

Fig. 12. Forsats i tysk bog fra 1809, trykt i grønt og rødt.

De ældste papirer, som det lykkedes at fremdrage i anledning af udstillingen, sad som forsats i tre små danske skrivekalendere fra begyndelsen af 1740erne. Der kan ikke være tvivl om, at bindene er de originale, ej heller om at kalenderne er bundet ind ved udgivelsen. Da den ældste af dem dækker året 1744, kan vi med god ret datere dens papir til i hvert fald senest 1743. De to andre kalendere dækker 1745 og 1749. Omend ydmyge tryksager bør disse tre bøger på grund af deres alder betragtes som klenodier i dansk boghåndværk. Det var også de allersmukkeste og mest mærkelige papirer på hele udstillingen.

Det ældste papir [fig. 5 f.n.] har et arabesk-mønster i Berain's stil, trykt med en form, men med fire farver. Selve mønstret står i papirets hvide farve, omgivet af rødt, violet, gult og oliven. Mønstret har altså været skåret *ned*

i formen. Inden trykningen er formen blevet påført alle fire farver, således at den ene form ved eet tryk har kunnet afgive et flerfarvetryk, ligesom det i nogle tilfælde skete ved farvekobberstik i det 18. århundrede, og som det også fandt sted ved farvetræsnit i Japan. Klappen til bindet er foret med et andet stykke papir, hvor mønstret står i de fire farver, mens bunden er hvid. Hertil er altså brugt en form, hvor mønstret har stået i *relief*, mens resten var skåret væk. I begge tilfælde er der anvendt klisterfarve, som giver et næsten sjippet aftryk, der er meget levende og ofte frembringer en helt reliefagtig virkning.

De to andre kalenderes papirer, der har blomstermotiver som mønster, er trykt på lignende måde. I det ene tilfælde [fig. 5 f.o.] er papiret dog blevet strøget med en lys rød farve før trykningen, hvilket gør det særlig raffineret.

Selvom størstedelen af de kattunpapirer, vi møder herhjemme, formentlig er af udenlandsk oprindelse – de fleste er antagelig tyske – vil det være urimeligt at tro, at der ikke også i vidt omfang blev trykt kattunpapirer i Danmark. Men vi mangler beviser. Dog mindes en af Rigsarkivets embedsmænd, arkivar *Aage Rasch*, med stor tydelighed, at han engang under gennemgang af Generaltoldkammerets mange journaler stødte på en skrivelse fra en dansk fabrikant af kattunpapir, der beklagede sig over de store mængder indført kattunpapir, som skadede hans næringsvej. Forhåbentlig vil dette uskattede dokument atter en dag blive antruffet. Thi alle de mange endnu bevarede kattunforme – i Nationalmuseet, i „Den gamle By“ i Aarhus, i museet i Holbæk osv. – beviser kun stoftrykkeriernes eksistens, ikke papirtrykkeriernes. Og det vil være morsomt, hvis det også en dag lykkes at „parre“ nogle af formene med tilsvarende papirer. Det vil være det bedste bevis. Men desværre ser de fleste bevarede forme ud til kun at være fra det 19. århundrede og endda næppe fra århundredets begyndelse. De allerfleste helt gamle forme er sikkert, som Anker Kyster regnede med, gået tabt, blandt andet ved at der er blevet fyret op med dem, da visse farverier, forhenværende kattuntrykkerier, gik over til dampdrift.

Et eksempel, som støtter formodningen om, dels at papirer også blev trykt i Danmark, dels at tyske mønstre blev importeret og kopieret her, er et kattunpapir, der fandtes som omslag til en „Klage-Prædiken“ over Frederik V's død fra 1766 [i Kgl. Bibl., Hielmstiernes saml. nr. 3233]. Mønstret består af strøede blomster. På grund af skriftets sørrigfulde karakter er det trykt

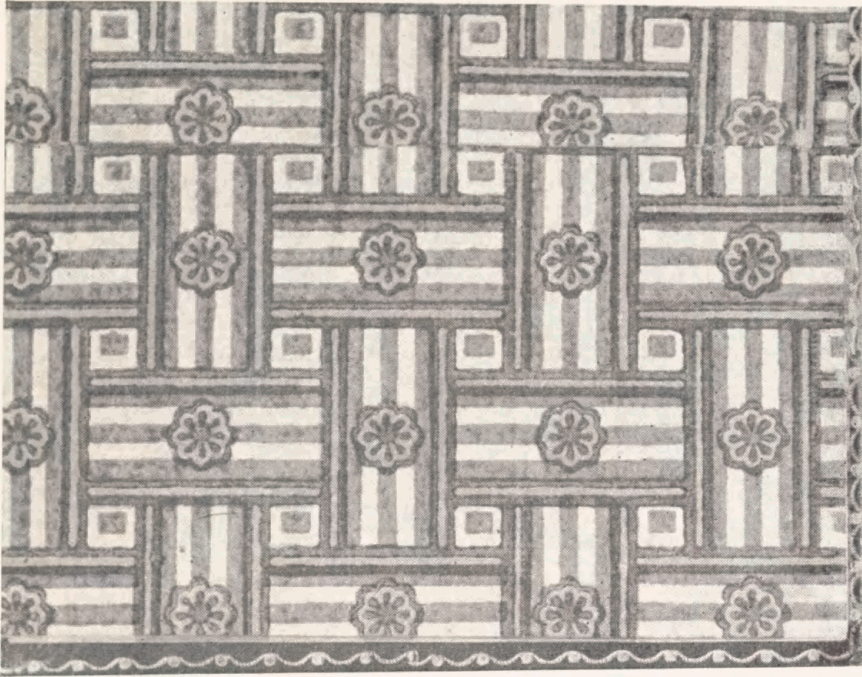

Fig. 13. Det øverste papir er forsats i dansk bog fra 1782, det nederste i tysk bog fra 1794.

helt i sort. Da helt sort mønster kun blev truffet denne ene gang, er man fristet til at anse det for sjældent og til at tro, at dette papir er fremsillet specielt til denne lejlighed og altså trykt i Danmark. Mønstret er imidlertid uomtvisteligt en spejlvendt kopi af et papir, som næsten sikkert er tysk – i hvert fald ikke dansk – idet det er om en tysk bog, købt i Tyskland [fig. 6].

Når man antager, at Tyskland har leveret de fleste papirer til Danmark, er det simpelthen, fordi man véd, at kattunpapirer i stor stil fremstilledes dér, og fordi mange af de papirer, vi finder i gamle danske bind, også ofte ses i tyske. Dog stammer mange sikkert også fra Holland, men det er ikke lykkedes at finde kriterier til en skelnen. Et enkelt eksempel, som man nok tør sige må være hollandsk, er afbildet fig. 7. Det findes som omslag til en piece trykt i Utrecht 1779. Et helt tilsvarende, ubrugt stykke papir er købt i Holland, og et magen dertil findes i biblioteket i Rijksmuseum i Amsterdam. Den slags indicier må vi oftest slå os til tåls med og endda være lykkelige til.

Med hensyn til italienske papirer gav udstillingen kun få erfaringer. Egentlig kun den negative, at man i intet tilfælde i et dansk bind fandt et stykke papir, som med føje kunde kaldes italiensk. Det kunde tyde på, at man i gamle dage ikke vilde hente dem så langt væk fra. Hvad der jo egentlig også vilde være urimeligt. De få italienske papirer, som fandtes i bøger på udstillingen, var i alle tilfælde i bøger trykt i Italien, hvorfor de må antages at være kommet hertil med bøgerne. Et eksempel, som er afbildet fig. 7, er et papir om et lille syngestykke trykt i Venezia 1794. Det stammer fra Hvedholms bibliotek. Papiret er utvivlsomt trykt i den berømte familie *Remondini*'s værksted i Bassano, eftersom museet i Bassano, der har arvet mængder af materiel fra Remondinierne, heriblandt ejer tryk som dette papir.

I den ene af de samlinger, som for nylig tilgik Kunstindustrimuseet, og som stammede fra Spanien, var der en del kattunpapirer, som både i mønstre og i farveholdning adskilte sig fra alt hvad man hidtil havde set. Nogle af dem var afrevne omslag, og på enkelte af dem var der noteret at de, dvs. de bøger, hvorom omslagene oprindeligt havde siddet, var trykt i en eller anden spansk by, mest steder i Nordspanien. På grund af deres særpræg i forbindelse med de skrevne oplysninger, hvis værdi ganske vist kan være diskutabel, må disse papirer foreløbig tilskrives et spansk værksted.

Om kattunpapir

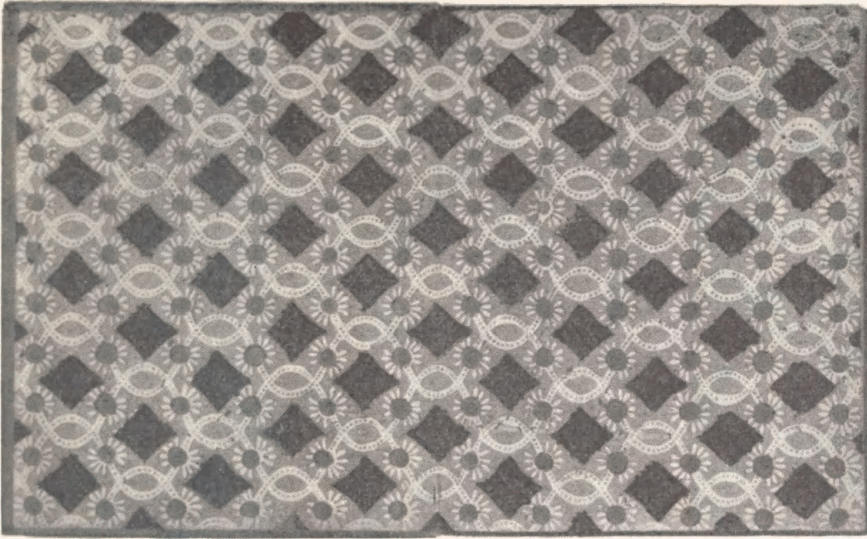

Fig. 14. Det øverste papir er forsats i dansk bog fra 1773, men papiret er efter mønstret og farverne at dømmen enten italiensk eller fransk. Det nederste papir er forsats i dansk bog fra 1749.

Ofte nok advares man mod dristige slutninger. Museet erhvervede således for nylig et spansk musikhåndskrift fra 1790, købt i Toledo. Man kunde da med rimelighed tænke: hvorfor skulde de i Toledo ikke anvende lokalt papir, eller i hvert fald spansk papir, til en så forholdsvis tarvelig kartonnage, som det var? Den var i folioformat, og overtrukket var stykket sammen af marmoreret papir plus tre slags bloktrykte papirer, hvoraf det ene, som var et stormønstret helt ark, åbenbart var et stykke tapet. Ved at løsne lidt på et af papirerne viste det sig, at det store ark var fransk; for neden på arket, skjult under randen af det tilstødende stykke kattunpapir, stod: A ORLANS [sic] CHEZ BENOIST HUQUIER N° III [fig. 3].

Kattuntrykning var, som så mange andre slags kunsthåndværk, et udpræget anonymt håndværk. Selv dèr, hvor vi finder et personnavn trykt på papiret, kan vi ikke uden videre regne med, at dette angiver ophavsmanden. Det kan lige så godt være indehaveren af trykkeriet eller endda blot forhandleren af papirerne. I *The Book of English Trades* (1824) står der om stoftrykkerne: „... those who cannot draw themselves make use of designs furnished by others whose profession is to draw patterns“.

Mønsterbeskyttelse var der ikke noget af. Trykkerierne kopierede i vid udstrækning hinandens mønstre. Det viste udstillingen adskillige eksempler på. Man skal derfor være meget nøjeregnende, før man siger, at to stykker papir er trykt med samme forme. På den anden side var muligheden for variationer med få forme så stor, at man kan møde to eller flere tilsyneladende vidt forskellige papirer, som ved efterprøvning viser sig at være trykt med de samme forme, blot med udeladelse af en af dem, eller ved at vende en af formene modsat de andre eller på tværs, eller ved at kombinere andre farver, eller det altsammen på een gang. Et eksempel ses afbildet side 63.

På forhånd skulde man måske tro, at kattunpapirer, som med en vis ret kan kaldes for en art folkekunst, fortrinsvis skulde findes anvendt til folkelige tryk og billige bind. Men det slår ikke til. Kattunpapir færdes i alle lag, det går ind med træsko på. Man finder det som omslag til de argeste tryksager og som forsats i de fineste og rigeste helbind. Det eneste tegn til standsforskelse var, ifølge det materiale, som blev fremdraget til udstillingen, at de rigeste papirer – dvs. dem med de mest sindrige mønstre og med

Om kattunpapir

flest farver – som regel fandtes i de mest kostbare bind. Deres modsætning var mønstre i kun een farve og trykt på makulatur. De fandtes som løse omslag til et par uanselige småtryk, et italiensk og et portugisisk.

Litteratur

- C. F. G. Thon*: Der Fabrikant bunter Papiere. Ilmenau 1826.
John Grand-Carteret: Vieux papiers, vieilles images. Paris 1896.
John Grand-Carteret: Papeterie & papetiers de l'ancien temps. Paris 1913.
S. di Giacomo: La stamperia Remondini di Bassano e le carte di Varese. > Emporium 1924, s. 19-35.
P. Cordonnier-Détré: Jacques Gaugain maître-cartier-dominotier-imagier en la Ville du Mans au XVIIIe siècle. > Bulletin de la Société d'Agriculture, Sciences et Arts de la Sarthe, Années 1927-28, s. 236-259.
Anker Kyster: Kulørt Papir til Bogbind. > Bogvennen 1928, s. 60-77.
P. Cordonnier-Détré: Quelques découvertes récentes sur l'imagerie populaire mancelle. > L'Art Populaire en France 1930, s. 145-160.
René Saulnier: Un gentilhomme dominotier à Besançon au XVIIIe siècle. > L'Art Populaire en France 1933, s. 73-82.
Guy Gaudron: Quelques travaux de dominotiers orléanais de la fin du XVIIIe siècle. > L'Art Populaire en France 1933, s. 83-91.
H. Clouzot & Ch. Follot: Histoire du papier peint en France. Paris 1935.
Franz Hodes: Die Buntpapiersammlung der Frankfurter Stadtbibliothek. > Jahrbuch der Einbandkunst 1937, s. 126-130.
H. P. R. Finberg: The Hirsch Collection of decorated papers. > Signature 1939, s. 47-53.
Rosamond B. Loring: Decorated book papers. Cambr., Mass. 1952.
Olga Hirsch: Holzschnitt-Umschläge und Buntpapiere. Köln 1959.